

STATI INU OBSTATI

REVIJA ZA VPRAŠANJA PROTESTANTIZMA

IZ VSEBINE

Gianfranco Hofer

Valdenci v Italiji

Melita Zemljak Jontes

Jurij Dalmatin – govorec in pisec
(tudi) posavskega narečja

Jonatan Vinkler

Škoda hovoryty

Marko Kerševan

Reformacijska teologija in
la condition humaine v 21. stoletju

Traugott Jähnichen

Pogum za prevzem odgovornosti
in podjetniško ravnanje

Jožef II.

Tolerančni patent 1781

Ernst Troeltsch

Družbeni nauki krščanskih cerkva
in skupin

ISSN 1408-8363

OKTOBER 2011

13-14/11

VSEBINA

	5	Beseda urednika, <i>Marko Kerševan</i>
RAZPRAVE, ŠTUDIJE	12	<i>Andrej Leskovic</i> : Religija kot simbolna intenca k najvišjemu dobremu v filozofiji Ernsta Blocha
	28	<i>Cvetka Hedžet Tóth</i> : Paul Tillich in njegova teonomna misel
	55	<i>Gianfranco Hofer</i> : Valdenci v Italiji
	66	<i>Tomaž Jurca</i> : <i>Il patto di Cavour</i> 1561 – prvi dokument verske tolerance v sodobni Evropi
	80	<i>Melita Zemljak Jontes</i> : Jurij Dalmatin – govorec in pisec (tudi) posavskega narečja
	98	<i>Fanika Krajnc - Vrečko</i> : Nova zaveza – vrh Trubarjevega ustvarjanja
ŠTUDIJSKI VEČERI	111	Študijski večeri
	112	<i>Jonatan Vinkler</i> : Škoda hovoryty
	159	<i>Marko Kerševan</i> : Reformacijska teologija in <i>la condition humaine</i> v 21. stoletju
	183	<i>Cvetka Hedžet Tóth</i> : Religija – sveto – brezpogojno v protestantizmu Paula Tillicha
	205	<i>Majda Merše</i> : Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja
	214	<i>Mihael Glavan</i> : Kocbekovo protestantsko krščanstvo
	237	<i>Traugott Jähnichen</i> : Pogum za prevzem odgovornosti in podjetniško ravnanje
BILO JE POVEDANO	253	<i>Albert Kos</i> , Družbena etika slovenskih protestantov
RAZGLEDI IN VPOGLEDI	264	<i>Nadja Zgonik</i> , Spomenik slovenskim protestantskim piscem in tiskarjem
	272	<i>Michael Bünker</i> : Predgovor. Ob zbirki <i>Edition Primož Trubar</i>
	275	<i>Karl W. Schwarz</i> : Uvod v knjigo o Trubarju

VSEBINA

	286	<i>Edi Vrečko</i> : Trubarjevi nemški predgovori v slovenski objavi
	292	<i>Sergio Bonazza</i> : Novi arhivski dokumenti o Petru Kupljeniku
	297	Tolerančni patent 1781. Prevod
	301	<i>Jonatan Vinkler</i> : Ob tolerančnem patentu Jožefa II.
	307	<i>Franc Kuzmič</i> , Tolerančni patent in Slovenci med Rabo in Muro
	310	<i>Anja Dular</i> : Dokumenti o evangeličanski cerkveni občini v Ljubljani
PORTRETI	314	Jože Pogačnik, <i>Dušan Voglar</i>
PREVODI	320	Troeltscheve misli o krščanskih družbenih naukih, <i>Marko Kerševan</i>
	321	<i>Ernst Troeltsch</i> : Sklepne ugotovitve o družbenih naukih krščanskih cerkva in skupin
	340	<i>Volker Drehsen</i> , Krščanska socialna etika in moderna družbena analiza: ob primeru Ernsta Troeltscha (1865–1923)
KRONIKA	353	<i>Majda Širca</i> : Govor ob dnevu reformacije 2010 v Mariboru
	357	<i>Miran Potrč</i> : Govor ob Trubarjevem dnevu v Državnem zboru Slovenije 2011
	360	<i>Jonatan Vinkler</i> : Ob Trubarjevem opusu
POVZETKI	369	Synopses, Zusammenfassungen
SODELAVCI	380	Sodelavci te številke

BESEDA UREDNIKA

Že prvi pogled v kazalo pokaže dve izstopajoči značilnosti letošnje dvojne številke: ob *Razpravah in študijah* se je pojavila nova rubrika *Študijski večeri* in v več rubrikah so besedila, posvečena protestantskim družbenim nazorom in socialni etiki. Obe značilnosti – formalna, z novo rubriko, in vsebinska, s poudarki na vprašanju protestantske družbene etike – sta povezani z dogajanjem v letu izida. (Revija *Stati inu obstatu* z dosedanjim enkratnim letnim izhajanjem hočeš nočeš dobiva status analov ...)

Ljubljana je v letu, ko je bila Unescova »svetovna prestolnica knjige«, po zaslugi mestnih oblasti in njihovih kulturnih služb dobila *Trubarjevo hišo literature* – literarno hišo, umeščeno v nekdanjo hišo Primoža Trubarja v stari Ljubljani. V hiši so našli svoj prostor in čas tudi študijski večeri s predavanji in razgovori, ki jih je enkrat na mesec organiziralo *Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar*. Takojšnje in zaželeno trajne vključitve študijskih večerov društva v bogat in raznovrsten program *Trubarjeve hiše literature* nista narekovali le povezujoče Trubarjevo ime in dejstvo, da literatura in knjiga, ki (naj) jima predvsem služi literarna hiša s svojimi dejavnostmi, na Slovenskem temeljita na Trubarjevi dediščini, ki (naj) jo ohranja in razvija tudi društvo *Primož Trubar*. Da se je prostore nekdanje Trubarjeve hiše v stari Ljubljani končno le posrečilo ohraniti in pridobiti za javno dobro, za dejavnosti, ki jih je obeležilo Trubarjevo ime, je tudi zasluga dolgoletnega prizadevanja obeh dosedanjih predsednikov slovenskega protestantskega društva, Ota Norčiča in Viktorja Žaklja. Iz programa študijskih večerov objavljamo prispevke, ki so jih avtorji pripravili za tisk.

V letu velike ekonomske in sistemske krize se je tako rekoč vsilil tudi vsebinski poudarek na obravnavanju protestantskih družbenih nazorov in socialne etike. Finančno-ekonomska kriza zahodnega sveta ponovno izziva vprašanja o krizi kapitalizma in moderne družbe sploh. Če/ker se je v obdobjih vzpona kapitalizma in modernosti (upravičeno) govorilo o »zaslugah« protestantizma in protestantske etike kot posebnih spodbud in opor razvoju zahodnega kapitalizma in modernosti, se v času krize ni mogoče izogniti kritičnim vprašanjem o njihovi »krivdi« in ponovnemu premisleku njihove možne vloge pri soočenju s sedanjo krizo. (O tem, na primer, že v članku *Reformacija, protestantsko krščanstvo in moderna družba*, Stati inu obstati 9-10/2009). Živimo v razmerah, ko kapitalizem in modernost spet očitno kažeta svoje problematične strani, in to v času še živega izkustva, da so se tokovi, ki so v prejšnjih krizah poizkušali zapustiti glavni moderno-kapitalistični tok, bodisi zamočvirili bodisi končali v prepadih bodisi se sami po ovinkih preusmerili nazaj k osnovnemu toku. Drugi še obstoječi tokovi tudi ne kažejo privlačnih možnosti. Edina alternativa v takih razmerah brez prave alternative naj bi bilo odgovorno plutje po glavnem toku – z ustreznim znanjem seveda, a tudi z ustrezno etično-moralno usmeritvijo, njenimi spodbudami, a tudi zavorami. V ospredje prihajajo vprašanja osebne in socialne etike, vrednot, odgovornosti – in s tem nenazadnje vprašanje protestantske etike, njenih sedanjih (z)možnosti in obveznosti. K ponovnemu premisleku teh vprašanj naj bi v tej številki prispevali raznovrstni teksti. Najprej prevod zaključnih misli iz znamenitih *Družbenih naukov krščanskih cerkva in skupin* Ernsta Troeltscha (1865–1923), protestantskega teologa in sociologa, sopotnika Maxa Webra. Pospremljen je s sodobnim komentarjem Volkerja Drehsena, enega najboljših poznavalcev Troeltschevega dela, o (z)možnostih krščanske socialne etike. Vsekakor je bil Troeltsch med prvimi, ki so jasno uvideli, da krščansko oznanilo Božjega kraljestva ne more in ne sme pomeniti oznanjanja umika iz sveta, se pravi iz družbenih in kulturnih razmer modernosti, pa tudi ne iluzije, da imajo krščanske cerkve tako rekoč v rokavu skrite rešitve za vse obstoječe družbene in ekonomske probleme, če bi jih le hoteli poslušati ... S prvo obsežnejšo slovensko študijo družbenih

nazorov slovenskih protestantov 16. stoletja – delom Alberta Kosa iz leta 1946 – nas seznanja rubrika *Bilo je povedano*. Objavljeno predavanje sodobnega nemškega avtorja T. Jähnichena na študijskih večerih pa nas seznanj s stališči in prizadevanji *Evangeličanske cerkve v Nemčiji* v aktualnih ekonomskih in socialnih razmerah.

Razprave, študije imajo tri razvidne poudarke. Andrej Leskovic s prispevkom o *Ernstu Blochu* in Cvetka Tóth s prispevkom o *Paulu Tillichu* z novih vidikov prikažeta misel dveh filozofov iz generacije, ki se je oblikovala v soočenju z velikimi krizami – dve svetovni vojni, ekonomska kriza in vzpon ter propad nacizma – v prvi polovici 20. stoletja in je v tem soočenju oblikovala tudi svoje afirmativno, pa čeprav tudi kritično pojmovanje religije in krščanstva. Ob vseh razlikah – Bloch kot marksist in ateist, Tillich kot protestantski teolog – ju družijo premišljeno izkustvo soočenja z radikalno krizo: ob vsej kritičnosti do religije sta v religiji/krščanstvu vendarle videla oporo in afirmacijo človeškosti. Ne slučajno srečamo Tillicha v reviji ponovno v okviru rubrike *Študijski večeri*, neposredno in ob obravnavi vprašanja aktualnosti reformacijske teologije v kriznem času 21. stoletja. Dve razpravi sta posvečeni *valdencem* v Italiji: eno, pregledno, je za revijo napisal vidni predstavnik italijanske valdenske skupnosti, drugo, ki prikaže zgovoren primer boja valdencev za versko svobodo v času reformacije, je napisal slovenski poznavalec in raziskovalec italijanskega versko-kulturnega okolja. Valdence imamo lahko za najstarejšo kontinuirano obstoječo protestantsko skupnost v širšem pomenu besede: njihovi začetki segajo v 12. stoletje. Zaradi svojega brezkompromisnega vztrajanja pri revni in laični cerkvi (brez profesionalnih duhovnikov) so bili kljub miroljubnosti in popustljivosti v dogmatskih zadevah vseskozi surovo preganjeni. Dva znanstvena članka obravnavata *jezikovna vprašanja*: članek Melite Zemljak Jontes v delu Jurija Dalmatina, članek Fanike Krajnc Vrečko pa v Trubarjevem prevajanju Nove zaveze. Prikaz bibliacističnih vidikov prevajanja je nastal hkrati z uvodom v 6. zvezek Trubarjevih *Zbranih del*, ki prinaša Trubarjev prevod prvega dela *Novega testamenta* iz leta 1582.

Rubrika **Študijski večeri** objavlja predavanja v *Trubarjevi hiši literature* v sezoni 2010/11, kakor so jih avtorji pripravili za objavo. Raznovrstnost tem in pristopov v objavljenih prispevkih izraža tudi

siceršnje programske naravnosti teh večerov v aktualnost in zgodovino, k zanimivim in pogosto obravnavanim ali k manj znanim vprašanjem, z domačimi in tujimi poznavalci, s člani društva in gosti, kot je zamisel večerov predstavil njihov iniciator in voditelj Božidar Debenjak. Jonatan Vinkler je predstavil v Sloveniji malo znano reformacijsko in protireformacijsko dogajanje na Češkem in Moravskem, ki pa je bilo usodno ne le za Češko, ampak za Srednjo Evropo sploh. Marko Kerševan in Traugott Jähnichen pišeta o aktualnih vprašanih reformatorske teologije in protestantske etike na začetku 21. stoletja, Cvetka Hedžet Tóth govori o Paulu Tillichu, Majda Merše o leksikografskem delu *Besedje slovenskega knjižnega jezika v 16. stoletju*, ki je rezultat večdesetletnega dela skupine jezikoslovcev ZRC SAZU. Skupaj s člankom Melite Zemljak Jontes ponovno priča, kako pomembno je raziskovanje jezikovnega vidika delovanja slovenskih protestantov (in kako zato naša revija upravičeno opozarja tudi nanj). Mihael Glavan, raziskovalec Kocbekove rokopisne zapuščine in tudi sicer eden najboljših poznavalcev njegovega življenja in dela, se je ob letošnjem Kocbekovem jubileju – ki ga je najbolj odmevno obeležila Inkretova knjiga *In stoletje bo zarđelo* – s predavanjem in člankom lotil vprašanja protestantskih značilnosti Kocbekovega krščanstva.

Rubrika **Bilo je povedano**, kakor rečeno, prinaša odlomke iz doktorske disertacije *Družbeni nazor slovenskih protestantov* Alberta Kosa iz leta 1946.

Tokratne obsežne in raznovrstne **Razglede, vpoglede** začenja Nadja Zgonik s poglobljenim in primerjalnim prikazom – podprtim s fotografijami – najnovejšega ljubljanskega *spomenika protestantskim piscem in tiskarjem*, plastike Luja Vodopivca, ki je bila v minulem letu postavljena v *Parku slovenske reformacije* ob ljubljanski evangeličanski cerkvi. Plastika z avtorjevim delovnim naslovom *Adam* je posebej posvečena Adamu Bohoriču, ki je slovnično zakoličil prvi slovenski črkopis. Delo sicer slavi kolektivno in ne le individualno prizadevanje slovenskih protestantov; ne nazadnje dobi z upodobljenimi knjigami in črkami zaslužen *hommage* tudi tiskar Janez Mandelc, ki je leta 1575 prvi na slovenskih tleh natisnil knjigo v slovenskem jeziku. Dva prevedena prispevka obeležujeta začetek nove zbirke *Edition Primož*

Trubar pri celovski založbi Wieser s prevodom knjige Primož Trubar Jožeta Javorška. Objavljamo spodbuden predgovor evangeličanskega škofa Michaela Bünkerja in tehten uvod Karla W. Schwarza k prevedeni Javorškovi knjigi (oba sta tudi člana uredništva nove zbirke). Edi Vrečko napoveduje slovenski prevod Trubarjevih nemških predgovorov v naslednji knjigi (digitalne izdaje) Trubarjevih zbranih del. Trije prispevki osvetlujejo *Tolerančni patent* Jožefa II. iz leta 1781. Jonatan Vinkler je poskrbel za skrben prevod dokumenta, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije. Gre za okrožnico, sam izvornik dokumenta je seveda v avstrijskem državnem arhivu; prevodu je dodal izčrpen prikaz načina objave *Tolerančnega patenta* in njegove vloge v avstrijskih deželah. O njegovem pomenu za Slovence med Rabo in Muro na Ogrskem piše redni sodelavec revije Franc Kuzmič. Tolerančni patent je bil v deželah habsburške monarhije objavljen v različnih verzijah in jezikih (poleg izvornika v nemščini še v latinščini za Ogrsko, češčini in italijanščini; morebitnega takratnega prevoda v slovenščino doslej ni bilo mogoče najti). Ob raziskovanju življenja Alasia da Sommaripe, avtorja italijansko-slovenskega slovarja iz leta 1607, so prišli na dan *novi dokumenti o inkvizicijskem obračunu s Petrom Kupljenikom* (o čigar smrti na grmadi v Rimu leta 1595 se do objavljene raziskave italijanskega zgodovinarja Silvana Cavazze leta 1995 sploh ni vedelo). Iz razprave o Alasiu da Sommaripa italijanskega zgodovinarja Sergia Bonazze, objavljene v zborniku *Reformacija na Slovenskem: ob 500 letnici Trubarjevega rojstva* (Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana 2010), smo izbrali odlomke in prevedli dokumente, ki govore o usodi Kupljenika in tistih, ki so mu posebej stregli po življenju. Anja Dular prikaže dokumente o evangeličanski cerkveni občini v Ljubljani, ustanovljeni/obnovljeni leta 1850, ki jih hrani knjižnica *Narodnega muzeja Slovenije* in ki jih je izbrala za priložnostno razstavo v Trubarjevem jubilejnem letu 2008 – tudi v vzpodbudo za celovit popis gradiva o tej občini v slovenskih muzejih. (Na osnovi virov, s katerimi razpolaga sedanja cerkvena občina v Ljubljani, je nastala diplomatska naloga Brede Dvořák Drašler, odlomke iz nje smo objavili v *Stati inu obstatu*, 3-4/2006.)

Portret zaslužnih za protestantsko dediščino na Slovenskem je napisal Dušan Voglar. Namenjen je tokrat slavistu in literarnemu

zgodovinarju, akademiku Jožetu Pogačniku (1933–2002), ki je zavzetost za protestantske začetke slovenske književnosti, zavest o njihovi pomembnosti in povezanosti s širšimi evropskimi duhovnimi tokovi ohranil in razširil tudi v svojem dolgoletnem univerzitetnem delovanju v hrvaškem, srbskem in nemškem prostoru. V društvu se ga še posebej spominjamo kot urednika (skupaj z akademikom Francem Jakopinom in piscem teh vrstic) *Tretjega Trubarjevega zbornika*, ki ga je leta 1996 društvo izdalo skupaj s Slovensko matico iz gradiva simpozija ob 400. obletnici Trubarjeve smrti. Rubrika **Prevodi** je, kot smo že omenili, posvečena *Ernstu Troeltschu*. **Kronika** kot običajno objavlja govor na državni proslavi ob Dnevu reformacije, tokrat kulturne ministrice Majde Širca leta 2010 v Mariboru. Objavljamo tudi nagovor ob nanovo uvedenem državnem prazniku, Dnevu Primoža Trubarja 8. junija. Ker smo, kot rečeno, nekako prevzeli tudi vlogo analov pomembnih dogodkov za protestantizem in njegovo dediščino, se v tej vlogi in na tem mestu torej spomnimo tudi prvega uradnega praznovanja novega državnega praznika v letu 2011. Pobudo zanj je dal v Trubarjevem letu starosta slovenskih pisateljev Boris Pahor: neposredno sicer kot predlog, da bi k prazniku reformacije dodali tudi Trubarjevo ime. Tudi društvu je bil blizu tak predlog. Državni zbor je na predlog skupine poslancev na čelu s Samom Bevkom in Majdo Potrata ob upoštevanju še drugih tovrstnih pobud s spremenjenim zakonom o praznikih uvedel nov praznik 8. junija, ki pa ni dela prost dan. Praznovanje Dneva reformacije je v Sloveniji vseskozi imelo dvojni značaj: bilo je poseben praznik cerkva in verskih skupnosti, ki so izšle iz reformacije, hkrati pa praznik, ki je izražal in ohranjal zavest o pomenu duha reformacije za oblikovanje slovenskega knjižnega jezika in s tem temelja slovenske nacionalne identitete. Praznovanje je bilo tako vseskozi povezano s spominjanjem življenja in dela Primoža Trubarja. Brez duha reformacije Primož Trubar Slovincem ne bi dal tega, kar jim je dal in zaradi česar se ga spominjamo in ga slavimo; toda tudi reformacija brez Trubarja in njegovega dela za Slovence ne bi postala to, kar je in kar nam danes pomeni. Naj se torej ta dvojna vezanost zdaj izraža tudi v dveh praznikih, pa čeprav z različnimi poudarki: morda tako, da bo pri Dnevu reformacije v ospredju

evropska in duhovna razsežnost, pri Trubarjevem dnevu pa slovenska ozemljenost ...

V Kroniki utemeljeno ponatiskujemo tudi zaskrbljeni in jezni, a hkrati optimistični zapis/napoved Jonatana Vinklerja o prenehanja izhajanja Trubarjevih *Zbranih del* v knjižni obliki in njihovem nadaljnjem izhajanju zgolj v digitalni obliki. Ob jezni ugotovitvi, ki se vsiljuje, da je vsaj neokusno, če se prav pri Trubarjevih delih, s katerimi se je tiskanje slovenskih knjig začelo, s tiskanjem preneha, se vendar ponuja tudi optimističen pogled: navsezadnje je Trubar z obema rokama zgrabil največjo tehnično inovacijo svojega časa, tisk – ali ne bi torej danes z enako vnemo prav on segel po sedanji veliki inovaciji, po digitalni komunikaciji. Vse s ciljem, da bi bila (Trubarjeva) dela dostopnejša širšemu krogu bralcev, kakor so bila doslej v (pre)dragih izdajah ...

In spet – nazadnje, a nenazadnje: iskrena zahvala vsem, ki so z (neplačanim) avtorskim ali denarnim prispevkom (kot donatorji, sponzorji, naročniki) omogočili izid letnika 2011 naše revije.

Marko Kerševan

UDC 141.319.8:2:1Bloch E.

Andrej Leskovic

Religion as a Symbolic Intent to the Highest Good in Ernst Bloch's Philosophy

Bloch's philosophy of the utopian ultimum gives thinking about religion special treatment because a utopian hope for the realization of the final aim of the world has mostly been present precisely in religion through all cultural history. Bloch finds religion to be a symbolic intent to the highest good. According to Bloch – in contrast to religion – the highest good is not transcendental, hope transcends without transcendence, even though in the history of religion there is a tendency towards untranscendental transcending. In religions, Bloch also reveals the rebellion against human self-alienation and alienation from nature. The means of his approach to religion is not demythologisation but detheocratisation. When interpreting the *Bible*, which is, according to Bloch, the most revolutionary religious book and which can be read through the eyes of the *Communist Manifesto*, Bloch pays attention to rebellious features, which have mainly been pointed out by heretics. Bloch's philosophy influenced the Protestant and Catholic theology of the 20th century, even though his thought is not theological.

UDC 1:2Tillich P.

Cvetka Hedžet Tóth

Paul Tillich und sein theonomer Gedanke

Der Artikel erörtert die Ansichten von Paul Tillich über philosophische Theologie. Tillich betont ausdrücklich, daß philosophische Begriffe für die Theologie absolut notwendig sind und niemals vermieden werden können.

Philosophie stellt die Frage nach dem Sein, Theologie handelt von dem, was uns unausweichlich und unbedingt angeht. Glaube heißt in allen Funktionen des Geistes wirksame Hinwendung zum Unbedingten. Jeder Glaubensakt richtet sich unmittelbar auf ein heiliges Objekt, aber er meint nicht das Objekt, sondern das Unbedingte, das in dem Objekt symbolisch ausgedrückt ist. Das Unbedingte ist eine Qualität, die wir in der Begegnung mit der Wirklichkeit erfahren. Etwas Unbedingtes bezeichnet nie ein Wesen, auch nicht das höchste Wesen. Wer von der Existenz des Unbedingten spricht, hat nach Tillich den Sinn dieses Begriffes völlig mißverstanden.

Paul Tillich's Philosophie der Geschichte bedeutet geschichtsbewußtes Denken dessen Ethos unbedingte Verantwortlichkeit für die damalige Zeit heißt. Tillich geht es um eine Sinndeutung der Geschichte vom Begriff des Kairos her, sogar um das Gegenwartsbewußtsein und Gegenwartshandeln im Sinne des Kairos. Mit dem Wort Kairos ist die »rechte Zeit«, die inhalts- und bedeutungsvolle Zeit, nicht die formale, quantitative Zeit des Chronos gemeint. Kairos heißt inhaltlich »erfüllte Zeit« und als solcher mit neuem Sein verbunden und bedeutet gleichzeitig auch das Hereinbrechen des Ewigen in die Zeit, aber das Ewige hebt das Zeitliche nicht auf. Dementsprechend ist die Idee des Kairos nach Tillichs Ansichten mit der Utopie und prophetischer Zeitdeutung verbunden. Der prophetische Geist schafft Neues in der Zeit, aber dieser Geist ist nicht ein fixierbarer Geist und es gibt keine Stätte, an der Geist prophetischer Zeitdeutung a priori gebunden wäre. In der neuesten Geschichte erkennt Tillich der prophetische Geist an zwei Stellen im 19. Jahrhundert, beide Male unter dem Zeichen eines harten Kampfes gegen das Christentum, und zwar bei Karl Marx und Friedrich Nietzsche. Beide Denker eröffnen auch den Kampf gegen die Dämonie der bürgerlichen Welt, seine ausbeuterische Wirtschaftsordnung und seine Konventionen. Nach Tillich heißt der Kampf gegen die Dämonie der bürgerlichen Gesellschaft, vor allem gegen das kapitalistische System, die eigentliche Kraft der prophetischen Gegenbewegungen und diese Kraft stammt aus der Entscheidung für den Kairos.

UDC 273(4-011)“05/18”

Gianfranco Hofer

The Waldensians in Italy. The church coming from far

The movement started by Valdčs in Lyons in the 11th century and which was condemned by the Roman Catholic Church was one of the religious movements which even before Luther demanded direct reading of the gospels. Under the influence of the Lyons movement a community of “poor Lombardians” came into being in Lombardy, which advocated the reading of the Bible in the

vernacular, evangelical ethics and a poor Church. They followed Catholic doctrines which were in harmony with the Bible, e.g. they did not acknowledge Purgatory, and they worshipped only God and Christ. At the Synod in Chanforan in 1532 they decided to join the Reformation; partly they approached Calvinist doctrines. The Waldensians in Piedmont succeeded in avoiding the blows of the Counter-Reformation and the later pressure of re-Catholicization. In 1848 they gained citizenship rights, while the period after the unification of Italy in 1861 was for them a time of spiritual renewal and becoming rooted in Italian society. They developed education, founded the Claudiana publishing house in Turin and a Reformation Theology Faculty; in their theology they followed Barth's initiatives and developed original Italian contributions. Within the framework of ecumenism they maintained cooperation with Protestant confessions. Emigrants in Uruguay and Argentina founded churches there linked with Italian Waldensians into two Synods. After the First World War, Waldensians also settled in Trieste.

Their statement of faith, based on the document of 1662, along with a theology open to dialogue and never given to harsh dogmatic discussions, shook off rigid views but always placed the Bible and evangelical ethics in the centre. In their Sunday services, the sermon and Holy Communion have a central role. In 1962 they decided on having women priests. In 1975 the Waldensian and Methodist Churches in Italy united, yet respecting differences in their traditions and pastoral experiences. Relations with the Roman Catholic Church have improved since the Second Vatican Council.

UDC 273/.6"15"

Tomaž Jurca

**Duke Emanuele Filiberto of Savoy and the Waldensians of Piedmont:
»Il patto di Cavour 1561« as the first document of religious tolerance
in modern Europe**

The unique story of the Waldensians of Piedmont certainly represents more than just a footnote in the long chapter of the Italian and European Reformation. The Treaty of Cavour, stipulated between the mentioned religious minority and the Duke of Savoy, Emanuele Filiberto, in 1561 is on the one hand a symbol of the long struggle for recognition of their Church and on the other the first act of religious tolerance in early modern Europe. The Waldensians of Piedmont were also the first Protestant community that organized an armed rebellion against the secular authority and justified the use of force with valid political and theological arguments. These arguments, although not always in accordance with the teachings of Luther and Calvin, were later used in almost

identical form by Protestants in their wars against the forces of the Counter-Reformation. Despite its short term effect the Treaty of Cavour was not just a political and religious victory for the Waldensians but also a significant event in the story of the Italian Reformation and a historical fact that certainly deserves more scholarly attention.

UDC 811.163.6"15"

Melita Zemljak Jontes

Jurij Dalmatin – speaker and writer of the Posavje dialect (also)

Some typical Dolenjska-Štajerska dialect features appear in Dalmatin's language, such as the unstressed *i* according to vocal harmony: *divica*; the writing of stressed and unstressed *u < o*: *gus'pu:t, s'ru:ta, ma'le:ʔkust, 'sa:mu* 'samó', this is a typical occurrence of pronouncing *u* instead of *o*, which even today accounts for the unstressed *o* in the Posavje dialect, especially in the speech of the Sevnica-Krško area, being rare; the writing of the original stressed *b* and *ɔ* generally with *a*; in some inflectional patterns typical Dolenjska-Štajerska endings appear, e.g. *-i*: '*k serci, kBugi*' for 'k srcu, k Bogu'; *-u < -o*: *rešnu telu; -um < -om* in the dat. pl., instr. sg.: (*z*) *b'ra:tam*. Of special interest is the problem of the pronunciation of vowels beside *r* from the aspect of diachronicity or synchronicity (the present state of affairs in comparison with the assumed state in the 16th century), whether this is the (un)stressed syllable-forming *r* or any other (un)stressed vowel beside the consonant *r*, of which the written form with the letter *e* is particularly interesting. According to the findings of Fran Ramovš, precisely towards the end of the 16th century the stressed *e* before *r* became monophthongized into the *i* vowel, which in the Sevnica-Krško dialect is mostly pronounced that way even now, and this is also reflected in writing. That is, Jurij Dalmatin wrote primarily *e* or *i* in this position, but in individual cases also used other vowels (*u, a, o, ə*), e.g. *kateri, večer, vera, mera, merkati*; but: *štiri, pastyr, vmirati, mir, zmirom*, etc. Father S. Škrabec evaluated these dialect features in Jurij Dalmatin's texts with a critical eye, and his observations are supported by the findings of the linguistic-historical research of Fran Ramovš and Tine Logar as well as contemporary studies of (today's) Štajerska Sevnica-Krško speech with recorded material – the area from which Dalmatin came. Thus he is shown not only as a Slovene Protestant writer, who cared for the establishing of a standard language in the 16th century, but is revealed to an attentive dialect observer also as a speaker of the Posavje dialect, which in many ways shows the same dialect characteristics even today.

UDC 27-246"15"

*Fanika Krajnc - Vrečko***The New Testament – the peak of Trubar’s creative work**

Trubar’s translation of the *New Testament* definitely represents the peak of spiritual and literary creation in the Slovene provinces in the second half of the 16th century, although this work was mostly accomplished outside the Slovene ethnic territory and with the support of German feudal lords. Despite all the circumstances, Primož Trubar symbolizes today everything that the Slovenes experienced when receiving God’s word in their mother tongue, and this was not the word of the *Old Testament* and some strict, often incomprehensible God, but the word of the *New Testament*, which brings love, salvation and hope to man. Thus alongside all the divisions of the Slovenes throughout their history, Trubar’s work could be a uniting element within the nation, surmounting the religious, economic, political and intellectual barriers in different periods.

UDC 274(437.1)“16/17”

*Jonatan Vinkler***Škoda hovorjy: The Counter-Reformation and Recatholicization in the Bohemian Kingdom: 1621–1628**

This article deals with the establishing of the Counter-Reformation and Recatholicization, movements that followed in succession in the lands of St Wenceslaus during the period from the defeat of the Bohemian estates’ army at the Battle of White Mountain on 8 November 1620 to the publication of the Renewed Constitution (*Verneuerte Landesordnung des Erbkönigreichs Böhaimb*) on 10 May 1627. During this introductory period of the Thirty Years’ War, the orthodox Roman Catholic Bohemian and Hungarian king and Holy Roman Emperor Ferdinand II took on a religious as well as political restoration in the Bohemian kingdom. The “achievements” of the Counter-Reformation and Recatholicization among the Bohemians and Moravians appear typologically similar to the measures which Ferdinand as Prince of the Inner Austrian provinces introduced in Carniola, Carinthia and Styria in the period 1596-1628 at the instigation of Bishop Georg III. Stobaeus von Palmburg, i.e. applying also to the Protestant “church of the Slovene language”. These were: 1) the simultaneous introduction of Counter-Reformation measures in all social classes; 2) the immediate prohibition of reformed church services and preaching, and the obligatory dissolution of institutions belonging to the reformed churches (e.g. schools, printing presses), which follow a military or political victory over po-

litically important representatives of reformed churches; 3) the expulsion of the intellectual and spiritual core of the reformed churches (preachers, teachers); changes in the political-administrative structure of towns and the province (town councils, law-courts); 5) pressure on the middle class to convert to Roman Catholicism (under the threat of expulsion); 6) the activity of Counter-Reformation and Recatholicization committees in the provincial prince's towns and the province (voluntary or enforced conversion of town inhabitants and the third estate); 7) the order to the aristocracy to convert to Roman Catholicism or emigrate and thus 8) the legally formally correct but final establishment of the principle of *cuius regio, eius religio* from the Peace of Augsburg (1555), which represents the basic idea of Stobaeus' plan as articulated in the form of a special memorandum. The typology already tested in Inner Austria during 1596-1602 thus appears to have been somewhat modified in the Bohemian kingdom. As provincial lord Ferdinand II could directly punish the rebels on account of the estates' uprising (after the Defenestration of Prague in 1618) and thus swiftly deprive them of the historical privileges, primarily those granted in the Letter of Majesty of Rudolf II, which concerned freedom of religion in the Bohemian kingdom, and then of political power – due to the payment for war damage, buying property under price and the confiscation of property – and of material power, which together with political power had been the chief support of the reformed churches in the Bohemian kingdom. The goal of all these measures was soon achieved: c. 1626 the Counter-Reformation in Bohemia was officially completed. This was true at least to the extent that there were no longer any non-Catholic church services anywhere in the Bohemian provinces. Non-Catholic Bohemians either emigrated or converted to Roman Catholicism or at least promised that they would be taught in “the true faith”. The flow of religious emigration carried the best sons of the homeland across the borders: a contemporary source declares that 185 entire non-Catholic aristocratic families together with their branches emigrated, while the total number of emigrants is reckoned at 30,000 families (modern evaluations are closer to the number 70,000). The historical Bohemian nation ceased to exist with the establishment of the Counter-Reformation, while the social re-stratification and societal change which followed it can be compared in European history only with England, when William the Conqueror of Normandy dispossessed the Anglo-Saxon aristocracy after the Battle of Hastings in 1066, with Germany, where the Jews of Central Europe experienced a similar fate during the Nazi regime, and partly also with the countries which in the 20th century accepted either through force or voluntarily any of the variants of Soviet Bolshevik communism. In these countries deliberate and systematic dispossession befell the historical bourgeoisie – the class which somehow did not fit the historical reductionist model of the communist (pseudo)materialist interpretation of the historical development of society.

UDC 27-72:27-4" 20"

*Marko Kerševan***Reformation theology and *la condition humaine* in the 21st century**

The clarity of the doctrine of justification is decisive regarding the question whether a church is truly a church of the gospel of God, or rather only a Christian religious institution. It is up to this doctrine whether an actual person believes in the true God, or rather follows his own images of God. (Moltmann)

When we ask about the current state of trust in a merciful God and belief in justification by faith, at the same time we are asking about the relevance and perspectives of what is fundamental in the Christian faith.

The Christian message about (and search for) a merciful God, a righteous God, who justifies a human being/sinner, seems to have been discredited in the contemporary period. Man no longer seeks from and with God his own righteousness and justification, but from and with a god seeks at most something else, something offered him by other religions, but not (Protestant) Christianity, which stands or falls with the doctrine of justification.

But in the connection of the question of "the justification of God" (theodicy) with the question of a justified/righteous man – on the trail blazed by Karl Barth – it is possible to see the relevance and perspective of the question of "justification only by grace".

Man, who in the name of his autonomy, freedom and responsibility perceived God as (ir)responsible and unjustifiable, therefore removed him, "killed" him, recalled him in the predicament of his own (non)freedom and (ir)responsibility.

The aporias in the contemporary understanding of human autonomy direct us back to the question of man's justification only by grace and by faith in God, who justifies himself and man. Man's recognition/acknowledgement of his own powerlessness in free decision-making ("powerlessness in freedom") also paves the way to a new theodicy, to a new question/understanding of God's power(lessness) and God's freedom.

The discussion is based on Körtner's book *Reformatorsche Theologie im 21. Jahrhundert*. Zürich: TVZ 2010.

UDC 271/279:284.2:1Tillich P.

*Cvetka Hedžet Tóth***Die Religion – das Heilige – das Unbedingte im Protestantismus von Paul Tillich**

Der Begriff der Grenze ist ein Symbol für Paul Tillich's ganze persönliche und geistige Entwicklung. Im Stehen „auf der Grenze von Theologie und Philosophie“ ist seine Position von größter Bedeutung. Als Theologe versuchte Tillich Philosoph zu bleiben und als Philosoph Theologe, dabei geht es ihm um den Versuch, alle Bereiche des menschlichen Lebens aus ihrem Gerichtsein zum Unbedingten her zu deuten. Philosophie ist die Haltung des radikalen Fragens, Religion ist reines Ergriffensein von dem Unbedingten, Seinsjenseitigen, von dem, was dem Sein Sein und dem Sinn Sinn gibt. In der Struktur der Theologie wird der Unterschied von Religion und Philosophie besonders deutlich, die Philosophie ist grundsätzlich theoretisch, die Theologie grundsätzlich existentiell. Die Theologie denkt und antwortet aus existentieller Situation heraus, dabei operiert sie auch immer mit philosophischen Begriffen. Philosophie und Religion verhalten sich wie Fragen und In-der-Antwort-Stehen.

Mit seiner philosophischen Theologie entwickelte er eine von der Geschichte tief geprägte Metaphysik der Erkenntnis. Geschichte bedeutet nicht nur Erkennen, sondern auch Entscheidung, und zwar Entscheidung, die zugleich konkret ist und in die Tiefe des Unbedingten reicht. So heißt Entscheidung auch Entscheidung für die Moral und die Moral ist die Selbstbejahung unseres essentiellen Seins. Nach Tillich heißt Moralität die Funktion des Lebens in der Dimension des Geistes. Als solche ist Moralität auch die Konstituierung des personenhaften Selbst.

UDC 811.163.6:274" 15 "

*Majda Merše***The lexis of the Slovene standard language of the 16th century**

At the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language, which functions as a unit of the Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (ZRC SAZU), preparatory work for the dictionary of the language of Slovenian Protestant writers of the 16th century has been carried out since the mid 1970s within a special section. The entire material for it, comprising approximately 3,200,000 readouts, has been collected and arranged with a complete readout. The concept of a demandingly planned historical dictionary providing exhaustive information was presented in a trial fascicle, which

was published in 2001. The preparatory work for the dictionary also included the work entitled *The lexis of the Slovenian standard language of the 16th century* (Ljubljana, publishing house ZRC SAZU, ZRC SAZU, 2011), prepared by Kozma Ahačič, Andreja Legan Ravnikar, Majda Merše, Jožica Narat in France Novak.

The monograph comprises fundamental lexicographical work. It contains an inventory of common noun vocabulary acquired through a complete read-out of all the book editions with a Slovenian text from the period 1550 – 1603 (a total of 53 works that vary in extent). The temporal framework was set by the year of publication of the first Slovenian book and the publication of Megiser's multi-lingual dictionary, which included Slovenian.

The book is extremely rich in data. The introductory chapter, which has the necessary tables added, is followed by 609 dictionary pages, with approximately 250,000 data quoted. Many of these are new. The work comprises 27,841 entry words (5,609 of which introduce see-references). The entry words are equipped with word-class and other grammatical markers and with chronologically arranged data about the sources (e.g. **besednik** *sam. m* | P: 28 (TC 1550, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TAr 1562, *P 1563, TO 1564, KB 1566, TL 1567, KPo 1567, TC 1574, TC 1575, DJ 1575, DPa 1576, TT 1577, JPo 1578, TkM 1579, DC 1579, TT 1581-82, DB 1584, DC 1584, DM 1584, BH 1584, MD 1592, TPo 1595, TfM 1595, TfC 1595, MTh 1603)). The attribution of source abbreviations made possible the consecutive, separate treatment of all the completely read-out works. The grammatical information, which follows the word-class data, indicates the basic categorial properties of the entry words, such as gender in nouns, aspect in verbs, etc. Homonyms are given separately, variant ways of writing composite words, compound words with a connective vowel and compound words without a connective vowel (together or separately), are pointed out, for some groups of words warnings are appended to the entry words about geographically restricted use or foreign origin. In particular phonetic, but partly also morphological and orthographic variation is indicated by see-references.

The abundant lexicographical data, especially grammatical, has involved great endeavours on the part of the authors to arrive at appropriate, theoretically sound and systemically correct solutions. To realize such goals it was necessary to carry out numerous analyses of the collected material, and with translated texts to make many comparisons with the originals, as well as undertaking several extensive researches.

UDC 821.163.6:284.1:929Kocbek E.

*Mihael Glavan***Kocbek's Protestant Christianity**

Edvard Kocbek is one of a handful of the most outstanding intellectuals and artists who left an essential mark on the life of Slovenes in the 20th century. He impacted public cultural and political life right from his student years, when he edited Catholic youth magazines, while in the 1930s he radically departed from institutional church policy and caused a split in the Catholic periodical *Dom in svet* (*Home and the World*). He explained his pre-war philosophical and religious searches in articles, essays and lectures and recorded them extensively in his diaries, while they were also reflected in his poetry from that period. He made an in-depth study especially of the contemporary French philosophical thinking, on which he based his personalistic Christianity (L. Bloy, E. Mounier, *Esprit*), which he presented in his articles, particularly in the periodical *Dejanje* (*Action*).

His ground-breaking action was to join the National Liberation Front and thus link Slovene progressive Catholics with Communists and other left-wing groups, who had decided on active partisan resistance against the occupying forces. Just as in earlier times social conditions had "forced" Trubar to cross over to the reformed evangelical church, so the liberation struggle decisively placed Kocbek side by side with Communists, although never in a community of unbelievers.

This article starts from the philosophical and theological bases of Kocbek's Christianity and his personal faith, but is based on and derived from his entries in his Partisan diaries *Tovarišija* (*Comradeship*) and *Listina* (*The Document*). The text leads the reader through Kocbek's authentic reflections, which it links and explains only so far that the author's spiritual image and Christian thought are clearly seen. In particular all those sections that speak explicitly of Kocbek's spiritual link with Protestant reformed Christianity are quoted in full.

UDC 322:347.23(430):284.1

*Traugott Jähnichen***Mut zu Eigenverantwortung und unternehmerischem Handeln –
Wirtschaftsethische Impulse der Evangelischen Kirche in Deutschland**

In dem Artikel soll nach den Impulsen der jüngsten Veröffentlichungen der EKD für eine Neuorientierung des Wirtschafts- und Soziallebens gefragt werden, um aus dem christlichen Glauben heraus Hinweise zur Gestaltung von

Wirtschaft und Gesellschaft zu gewinnen. Im Mittelpunkt stehen die Denkschriften „Gerechte Teilhabe. Befähigung zu Eigenverantwortung und Solidarität“ (2006) und „Unternehmerisches Handeln in evangelischer Perspektive“ (2008) die – ergänzt durch einige kürzere Stellungnahmen – als sich ergänzende Texte zu verstehen sind, indem „Gerechte Teilhabe“ die sozialetische Norm der Gerechtigkeit entfaltet, während „Unternehmerisches Handeln“ den Gedanken der Freiheit ins Zentrum stellt. Gerechtigkeit und Freiheit bilden zusammen im Sinn einer komplementären Zuordnung die normative Grundlage evangelischer Sozialethik.

Indem die evangelische Kirche Mut macht, sich im unternehmerischen Handeln nach den Maßstäben evangelischer Ethik verantwortlich zu verhalten, geht sie davon aus, dass eine solche Einstellung sich auch auf den wirtschaftlichen Erfolg positiv auswirken kann. Ein solches Verhalten lässt ein Klima der Verlässlichkeit und des Vertrauens entstehen. Evangelisch verantwortliche Unternehmer wissen, dass es bei einem mittel- und langfristig soliden Unternehmen nicht darum gehen kann, immer und unter allen Umständen das Letzte herauszuholen. Insofern macht die Rückbindung der Freiheit unternehmerischen Handelns an christliche Grundorientierungen auch die Grenzen des Wirtschaftens bewusst: „Diese sind dort überschritten, wo alle Lebensbereiche einer rein wirtschaftlichen Betrachtungsweise unterworfen werden.“ Dementsprechend ist es die Aufgabe der evangelischen Ethik, auch die Grenzen des ökonomischen Kalküls deutlich zu machen, weil sich auf diese Weise sowohl die Ökonomie wie auch die anderen Lebensbereiche wechselseitig stärken können. Wenn nur noch die Ökonomie zählt und alles unter ihre Logik zwingt, werden dadurch letztlich die sozialen und persönlichen Voraussetzungen erfolgreichen wirtschaftlichen Handelns unterminiert.

Die Wahrnehmung von Verantwortung in evangelischer Perspektive stärkt bei Menschen die Bereitschaft, sich für sich selbst und für andere zu engagieren, dabei das Gemeinwohl und nicht zuletzt auch die Verpflichtung zukünftigen Generationen gegenüber im Blick zu halten.

Prevod povzetkov v angleščino: *Margaret Davis*
Bibliografska obdelava: *Alojz Cindrič*

UDC 141.319.8:2:1Bloch E.

Andrej Leskovic

**Religija kot simbolna intenca k najvišjemu dobremu v filozofiji
Ernsta Blocha**

V Blochovi filozofiji utopičnega ultimuma ima razmišljanje o religijah poseben položaj, saj je bilo utopično upanje na uresničitev končnega cilja sveta v vsej kulturni zgodovini najbolj navzoče prav v religijah. Religijo Bloch obravnava kot simbolno intenco k najvišjemu dobremu. A po Blochu – nasprotno kot v religijah – najvišje dobro ni transcendentno, upanje pa transcendirira brez transcendence, čeprav je v sami zgodovini religije opazna težnja k netrascendentnemu transcendiranju. Bloch v religijah odkriva tudi protest proti človekovi samoodtujenosti in odtujitvi od narave. Metoda njegovega pristopa k religiji ni demitologizacija, temveč njena deteokratizacija. Pri interpretaciji *Biblije*, po Blochu najrevolucionarnejše verske knjige, ki jo je mogoče brati z očmi *Komunističnega manifesta*, je pozoren na uporniške poteze, na katere so pokazali zlasti heretiki. S svojo filozofijo je Bloch vplival na protestantsko in katoliško teologijo 20. stoletja, čeprav njegova misel ni teološka.

UDC 1:2Tillich P.

Cvetka Hedžet Tóth

Paul Tillich in njegova teonomna misel

Članek »Paul Tillich in njegova teonomna misel« obravnava nazore Paula Tillicha o njegovi filozofski teologiji. Tillich izrecno poudarja do so filozofski pojmi za teologijo absolutno nujni in se jim ne more izogniti. Filozofija postavlja vprašanja po biti, teologija obravnava to, kar se nas neizogibno in brezpogojno tiče. Vera pomeni v vseh funkcijah duha delujoči obrat k brez-

pogojnemu. Vsako dejanje verovanja je usmerjeno k svetemu objektu, čeprav s tem ne misli objekt, temveč brezpogojno, ki je simbolno izraženo v objektu. Brezpogojno je kvaliteta, ki jo izkusimo v srečanju s stvarnostjo. Nekaj brezpogojnega nikdar ne označuje bitja, nikakor tudi ne najvišjega bitja. Kdor govori o eksistenci brezpogojnega, ta je po Tillichu smisel tega pojma razumel povsem napačno.

Filozofija zgodovine pri Paulu Tillichu pomeni zgodovinsko ozaveščeno mišljenje, katerega etos izraža brezpogojno odgovornost za tedanji čas. Tillichu gre za smiselno interpretacijo zgodovine, izhajajoč iz pojma kairos, celo za zavedanje sedanjosti v smislu kairosa. Beseda kairos pomeni »pravi čas«, vsebinski in pomenski čas, ne formalni, kvantitativni čas kronosa. Ustrezno s tem je po Tillichovih nazorih ideja kairosa povezana z utopijo in preroškim dojemanjem časa. Preroški duh dojema novo v času, toda ta duh ni neki določljivi duh in ne obstajajo kraji, na katere bi bil duh preroškega dojemanja časa a priori vezan. V najnovejši zgodovini vidi Tillich preroškega duha v dveh primerih v 19. stoletju, obakrat v znamenju ostrega boja proti krščanstvu, in sicer pri Karlu Marxu in Friedrichu Nietzscheju. Oba misleca sprožita tudi boj proti demonskosti meščanskega sveta, njegovemu izkoriščevalskemu gospodarskemu redu in zakonitostim. Po Tillichu je boj proti demonskosti meščanske družbe, predvsem proti kapitalističnemu sistemu, dejanska sila preroškega zoperstavljanja, in ta moč izhaja iz odločitve za kairos.

UDC 273(4-011)05/18"

Gianfranco Hofer

Valdenci v Italiji. Cerkev, ki prihaja od daleč

Gibanje, ki ga je v 11. stoletju v Lyonu začel Valdčs in ga je obsodila Katoliška cerkev, sodi med verska gibanja, ki so že pred Luthrom zahtevala neposredno branje evangelijev. V Lombardiji je pod vplivom lyonskega gibanja nastala skupnost »ubogih Lombardijcev«, ki so zagovarjali branje *Biblije* v ljudskem jeziku, evangelijsko etiko in revno Cerkev. Sledili so katoliškim dogmam, ki so bile skladne s *Svetim pismom*; na primer, niso priznavali vic in častili so samo Boga in Kristusa. Na sinodi v Chanforanu 1532 so valdenci [*valdesi*] sklenili pristopiti k reformaciji; deloma so se približali kalvinskim dogmam. Valdencem v Piemontu se je posrečilo izmakniti se udarcem protireformacije in poznejšim rekatolizacijskim pritiskom. Leta 1848 so valdenci dobili državljske pravice, čas po združitvi Italije 1861 je bil zanje čas duhovne preнове in vraščanja v italijansko družbo. Razvijali so izobraževanje, ustanovili so založbo Claudiana v Torinu in reformacijsko teološko fakulteto; v teologiji so sledili Barthovim pobudam in razvili izvirne italijanske prispevke. V okviru

ekumenizma so ohranili sodelovanje s protestantskimi veroizpovedmi. Izseljenci v Urugvaju in Argentini so ustanovili Cerkvi, ki sta z italijanskimi valdenci povezani v Sinodi. Po 1. svetovni vojni so se valdenci naselili tudi v Trstu.

Veroizpoved, ki se opira na dokument iz leta 1662, se je ob dialogu naklonjeni in nikoli za ostre dogmatične razprave zavzeti teologiji otresla togosti, vendar zmeraj postavlja v središče *Sveto pismo* in evangelijsko etiko. V nedeljskem bogoslužju imata osrednjo vlogo pridiga in sveta večerja. Leta 1962 so se odločili za ženski pastorat. Leta 1975 sta se v Italiji združili valdenska in metodistična Cerkev, toda s spoštovanjem razlik v izročilih in pastoralnih izkušnjah. Po 2. vatikanskem koncilu so se izboljšali odnosi z Rimskokatoliško cerkvijo.

UDC 273/.6"15"

Tomaž Jurca

Vojvoda Emanuele Filiberto Savojski in Valdenci v Piemontu: »Il patto di Cavour 1561« kot prvi dokument verske tolerance v sodobni Evropi

Ko je Emanuele Filiberto uvidel, da ga bo vojna z valdenci stala občutno več, kot je načrtoval, je bil 5. junija 1561 v Cavourju med delegacijo vojvode in valdenskimi zastopniki podpisan mirovni sporazum.

S sporazumom je vojvoda valdencem s oprostil vojno škodo, vrnil zaplenjeno imetje in jim pustil svobodo veroizpovedi, a zgolj znotraj določenih in natančno začrtanih meja. Šlo je za nekakšen geto, s katerim je skušal zaježiti in visoko v gorah osamiti valdensko nevarnost.

Sporazum je za valdence gotovo pomenil pomembno, čeprav zgolj začasno zmago. Po letu 1561 je bilo vpliv njihovega delovanja še nekaj časa mogoče čutiti na vseh območjih Piemonta, kjer je tlela reformacija. V času preganjanja so se mnogi protestanti zatekli v gorske doline. V dveh desetletjih, ki sta sledili, je Emanuele Filiberto v slogu pravega renesančnega vladarja s pretkano politiko na eni in kruto silo na drugi strani dokaj učinkovito uresničil svoj načrt sistematične zadušitve »krivoverskih« skupnosti na svojem ozemlju. Ob njegovi smrti leta 1580 je od živahne dejavnosti, ki se je po sporazumu širila iz valdenskih dolin, ostalo kaj malo, v 17. stoletju pa so njegovi potomci pod vplivom Rima postopoma in skorajda v celoti odpravili svoboščine iz leta 1561.

Čeprav sporazum v Cavourju ni imel dolgoročnega učinka inverjetno drži, da je bil zgolj kolesce v premišljeno načrtovani verski politiki Emanuela Filiberta, (ki je bil zavoljo svojega ravnanja deležen ostrih kritik Rima), je dokument pomemben mejnik v življenju Valdenske cerkve in boju za njene pravice. Je tudi prvo uradno priznanje protestantske manjšine na ozemlju katoliškega vladarja in velja danes, kot so opozorili številni zgodovinarji, za prvo tovrstno listino verske tolerance v sodobni Evropi.

UDC 811.163.6"15"

*Melita Zemljak Jontes***Jurij Dalmatin – govorec in pisec (tudi) posavskega narečja**

V Dalmatinovem jeziku se kažejo nekatere tipične dolensko-štajerske narečne značilnosti, kot so nenaglašeni *i* po vokalni harmoniji: *divica*; zapis naglašene in nenaglašene *u < o*: *gus'pu:t, s'ru:ta, ma'le:ɲkust, 'sa:mu* 'samó', to je značilen pojav ukanja, zaradi česar je še danes nenaglašeni *o* v posavskem narečju, sploh v sevniško-krškem govoru, redkejši; zapis izvornih naglašanih *b* in *ɔ* večinoma z *a*; v nekaterih pregibalnih vzorcih se pojavljajo tipične dolensko-štajerske končnice, npr. *-i: 'k serci, k Bugi'* za 'k srcu, k Bogu'; *-u < -o: rešnu telu; -um < -om* v daj. mn., or. ed.: (z) *b'ra:tam*. Še posebej je zanimiva problematika izgovora samoglasnikov ob *r* z raznočasjskega in enočasijskega vidika (današnjega stanja v primerjavi s predvidenim stanjem v 16. stoletju), bodisi da gre za (ne)naglašene zlogotvorne *r* ali katere koli (ne)naglašene samoglasnike ob soglasniku *r*, od katerih je še posebej zanimiv zapis s črko *e*. Po ugotovitvah Frana Ramovša se je namreč naglašeni *e* pred *r* ravno proti koncu 16. stoletja v izgovoru poenoglasil v *i*-jevski samoglasnik, ki je v sevniško-krškem govoru večinoma tako izgovarjan še danes, kar se je odražalo tudi v zapisovanju. Jurij Dalmatin je namreč v tem položaju zapisoval predvsem *e* ali *i*, v posameznih primerih pa tudi druge samoglasnike (*u, a, o, ə*), npr.: *kateri, večer, vera, mera, merkati*; pa: *štiri, pastyr, vmirati, mir, zmirom* idr. Že pater S. Škrabec te narečne značilnosti v besedilih Jurija Dalmatina vrednoti s kritičnimi očmi, njegova opažanja pa podpirajo ugotovitve jezikovno-zgodovinskih raziskav Frana Ramovša in Tineta Logarja pa tudi sodobnih raziskav (danes) štajerskega sevniško-krškega govora s posnetim govornim gradivom, od koder Jurij Dalmatin izhaja. Jurij Dalmatin se nam tako pokaže ne le kot slovenski protestantski pisec, ki je skrbel za uveljavitev knjižnega jezika v 16. stoletju, natančnemu narečnemu opazovalcu se razkrije tudi kot govorec posavskega narečja, ki v marsičem še danes izkazuje iste narečne značilnosti.

UDC 27-246"15"

*Fanika Krajnc-Vrečko***Nova zaveza – vrh Trubarjevega ustvarjanja**

Trubarjev prevod *Nove zaveze* je prav gotovo vrh duhovnega in literarnega ustvarjanja na Slovenskem v drugi polovici 16. stoletja, čeprav je bilo to delo v večji meri opravljeno zunaj slovenskega etničnega ozemlja in s podporo nemške

fevdalne gospode. Ne glede na vse okoliščine je Primož Trubar danes pripodoba vsega tistega, kar je slovenski človek doživljal ob sprejemanju Božje besede v svojem maternem jeziku, in to ne besede *Stare zaveze* in nekega strogega, večkrat nerazumljivega Boga, ampak besede *Nove zaveze*, ki prinaša človeku ljubezen, odrešenje, upanje. Zato bi njegovo delo ob vseh delitvah Slovencev skozi zgodovino moglo biti združevalni element znotraj narodovega telesa, ki presega verske, ekonomske, politične in intelektualne pregrade različnih obdobj.

UDC 274(437.1)''16/17''

Jonatan Vinkler

Škoda hovoryty: Protireformacija in rekatolizacija v Češkem kraljestvu: 1621–1628

Razprava obravnava uveljavitev katoliške protireformacije in rekatolizacije, kot sta se druga za drugo v deželah sv. Václava uresničili v obdobju od poraza češke stanovske vojske na Beli gori 8. novembra 1620 do izdaje *Obnovljene deželne postave češke (Verneuerte Landesordnung des Erbkönigreichs Böhaimb)* 10. maja 1627. V tem uvodnem delu tridesetletne vojne je namreč tako politično kot versko restavracijsko pobudo v Češkem kraljestvu prevzel rimskokatoliško pravoverni češki in ogrski kralj ter rimski cesar Ferdinand II., »podvigi« protireformacije in rekatolizacije med Čehi in Moravci pa se zdijo tipološko podobni ukrepom, ki jih Ferdinand še kot notranjeavstrijski deželni knez v obdobju 1596–1628 na pobudo škofa Jurija Stobeja pl. Palmburga uveljavil na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, tj. tudi nad protestantsko »cerkvijo slovenskega jezika«: 1) hkratna uveljavitev protireformacijskih ukrepov pri vseh stanovih; 2) takojšnja prepoved reformiranega bogoslužja, pridiganja in zapovedan razpust ustanov reformirane cerkve (npr. šol in tiskarn), ki sledita vojaški ali politični zmagi nad politično pomembnimi predstavniki reformirane cerkve; 3) izgon intelektualnega in duhovnega jedra reformiranih cerkva (pridigarji, učitelji); 4) menjave v politično-upravni strukturi mest in dežele (mestni sveti, sodišča); 5) pritisk na meščanski stan, da konvertira v rimski katolicizem (pod pretmjo izгона); 6) delovanje protireformacijskih in rekatolizacijskih komisij po deželnoknežjih mestih in deželi (prostovoljna ali nasilna konverzija mestnega in trškega prebivalstva ter tretjega stanu); 7) zapoved plemstvu, da konvertira v rimski katolicizem ali se izseli, in s tem 8) pravno formalno korektna, toda dokončna uveljavitev načela *cuius regio, eius religio* iz *Augsburškega verskega miru* (1555), kar je osnovna ideja Stobejevega načrta, artikuliranega v obliki posebne spomenice. V Češkem kraljestvu je bila ta, v Notranji Avstriji v letih 1596–1602 že preizkušena tipologija, kot se zdi,

nekoliko modificirana. Ferdinand II. je lahko zaradi stanovskega upora (po defenestraciji 1618) vstajnike kot deželni gospod kaznoval neposredno in jih tako hitro spravil ob zgodovinske privilegije, v prvi vrsti ob one iz *Majestáta* Rudolfa II., ki so zadevali svobodo veroizpovedi v Češkem kraljestvu, nato ob politično moč ter – zaradi plačila vojne odškodnine, »dolgega novca« in konfiskacij imetja – ob materialno potenco, ki je bila skupaj s politično močjo glavna zaslonba reformiranih cerkva v Češkem kraljestvu. Cilj vseh teh ukrepov je bil kmalu dosežen: okoli l. 1626 je protireformacija v Češkem kraljestvu uradno končana. Vsaj v tem obsegu, da ni nikjer na ozemlju čeških dežel več nekatoliške božje službe. Nekatoliški Čehi so se ali izselili ali konvertirali v katolicizem ali pa vsaj obljubili, da se dajo poučiti v »pravi veri«. Tok verske emigracije je odnesel za meje dežel sv. Václava najboljše sinove domovine: sočasni vir ugotavlja, da se je izselilo 185 celotnih nekatoliških plemiških rodov s svojimi vejami, skupno število emigrantov pa ocenjuje na 30.000 družin (sodobne ocene so bližje številki 70.000). Z uveljavitvijo katoliške protireformacije preneha obstajati zgodovinski češki narod, socialna restratifikacija in družbena sprememba, ki je le-tej sledila, pa se more v evropski zgodovini primerjati le še z Anglijo, ko je normanski vojvoda Vilijem Osvajalec po bitki pri Hastingsu l. 1066 razlastil anglosaške plemiče, z Nemčijo, kjer so bili med nacističnim režimom podobne usode deležni srednjeevropski Judje, deloma pa tudi z državami, ki so v 20. stoletju na silo ali prostovoljno sprejele katero od različic sovjetskega boljševiskega komunizma. V teh državah je načrtna in sistematična razlastitev doletela zgodovinsko meščanstvo – razred, ki se nekako ni prilegal v zgodovinsko redukcionistični model komunistične (psevdo)materialistične interpretacije historičnega razvoja družbe.

UDC 27-72:27-4"20"

Marko Kerševan

Reformacijska teologija in *la condition humaine* v 21.stoletju

»Jasnost nauka o opravičenju je tista, ki odloča o tem, ali je cerkev v resnici cerkev Božjega evangelija ali le krščanska religiozna institucija. Ta nauk odloča o tem, ali dejanski človek veruje v resničnega Boga, ali pa sledi svojim lastnim podobam Boga.« (Moltmann)

Ko se vprašujemo, kako je danes z zaupanjem v milostnega Boga in vero v opravičenje po veri, se hkrati vprašujemo, kako je z aktualnostjo in perspektivami temeljnega v krščanskem verovanju.

Zdi se, da se je krščansko oznanjevanje (in iskanje) usmiljenega Boga, pravičnega Boga, ki opravičuje človeka/grešnika, v sodobnosti diskreditiralo. Človek pri Bogu in z Bogom ne išče več svoje pravičnosti in opravičenja, pri

bogu in z bogom išče kvečjemu kaj drugega, nekaj kar mu nudijo druge religije, ne pa (protestantsko) krščanstvo, ki stoji in pade z naukom o opravičenju.

Toda v povezanosti vprašanja »opravičenja Boga« (teodiceje) z vprašanjem opravičenega/pravičnega človeka je – na sledi, ki jo je utrl Karl Barth – mogoče videti tudi aktualnost in perspektivo vprašanja »opravičenja samo po milosti«.

Človek, ki je v imenu svoje avtonomije, svobode in odgovornosti spoznal Boga kot (ne)odgovornega in neopravičljivega, ga zato odstranil, »ubil«, ga v primežu lastne (ne)svobode in (ne)odgovornosti zopet priklīče.

Aporije sodobnega razumevanja človekove avtonomije usmerjajo nazaj k vprašanju o opravičenju človeka le po milosti in po veri v Boga, ki opravičuje sebe in človeka. Človekovo spoznanje/priznanje lastne nemoči v svobodnem odločanju (»nemoči v svobodi«) utira pot tudi novi teodiceji, novemu vprašanju/razumevanju Božje (ne)moči in Božje svobode.

Razprava se opira na Körtnerjevo knjigo Reformatorische Theologie im 21. Jahrhundert. Zürich: TVZ 2010.

UDC 271/279:284.2:1Tillich P.

Cvetka Hedžet Tóth

Religija-sveto-brezpogojno v protestantizmu Paula Tillicha

Pojem meje je simbol za celoten osebnostni in duhovni razvoj Paula Tillicha. S svojim bivanjem »na meji med teologijo in filozofijo« je njegovo stališče izjemnega pomena. Kot teolog je Tillich poskušal ostati filozof in kot filozof teolog, pri čemer gre za poskus vsa področja človekovega življenja dojeti iz njihove usmerjenosti k brezpogojnemu. Filozofija je drža radikalnega spraševanja, religija je čista prevzetost z brezpogojnim, z bitjo onstranskega, s tistim, kar biti daje bit in smislu smisel. Še posebej je vidna razlika med filozofijo in religijo v strukturi teologije, filozofija je v načelu teoretična, teologija pa eksistencialna. Teologija razmišlja in odgovarja iz eksistencialnega položaja, pri tem pa vedno operira s filozofskimi pojmi. Razmerje med filozofijo in religijo je kot razmerje med vprašanjem in biti-vsebovan-že-v-vprašanju.

S svojo filozofsko teologijo je Tillich razvil globoko zgodovinsko zaznamovano metafiziko spoznanja. Zgodovina ne pomeni le spoznanja, temveč tudi odločitev, in sicer odločitev, ki je obenem konkretna in sega v globino brezpogojnega. Tako je odločitev tudi odločitev za moralno in morala je samopotrjevanje naše esencialne biti. Moralnost je po Tillichu funkcija življenja v razsežnosti duha. Kot taka je moralnost tudi konstituiranje osebnostnega sebstva.

UDC 811.163.6:274"15"

*Majda Merše***Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja**

Na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, ki deluje kot enota Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU (ZRC SAZU), že od srede sedemdesetih let 20. stoletja v okviru posebne sekcije potekajo pripravljala dela za slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Zanj je bilo s popolnim izpisom zbrano in urejeno celovito gradivo, ki šteje pribl. 3.200.000 izpisov. Koncept zahtevno zasnovanega, obvestilno izčrpnega zgodovinskega slovarja je predstavljen v poskusnem snopiču, ki je izšel leta 2001. Med pripravljala dela za slovar spada tudi delo z naslovom *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (Ljubljana, Založba ZRC SAZU, ZRC SAZU, 2011), ki so ga pripravili Kozma Ahačič, Andreja Legan Ravnikar, Majda Merše, Jožica Narat in France Novak.

Monografija je slovarsko delo temeljnega značaja. Prinaša popis občnoimenskega besedja, zajetega s popolnim izpisom vseh knjižnih izdaj s slovenskim besedilom iz obdobja 1550 do 1603 (skupno 53 del različnega obsega). Časovni okvir določata letnici izida prve slovenske knjige in izida Megiserjeve večjezičnega slovarja, v katerega je bila vključena tudi slovenščina.

Knjiga je podatkovno izjemno bogato delo. Uvodnemu poglavju, ki so mu dodane potrebne preglednice, sledi 609 slovarskih strani, na katerih je navedenih pribl. 250.000 podatkov. Številni izmed njih so novi. Delo izkazuje 27.841 iztočnic (5.609 od teh uvaja kazalko). Iztočnice so opremljene z besednovrstnimi in drugimi slovničnimi oznakami ter s kronološko urejenimi podatki o virih (npr. **besednik** *sam. m* | P: 28 (TC 1550, TT 1557, TR 1558, TT 1560, TAr 1562, *P 1563, TO 1564, KB 1566, TL 1567, KPo 1567, TC 1574, TC 1575, DJ 1575, DPa 1576, TT 1577, JPo 1578, TkM 1579, DC 1579, TT 1581-82, DB 1584, DC 1584, DM 1584, BH 1584, MD 1592, TPo 1595, TfM 1595, TfC 1595, MTh 1603)). Pripis okrajšav virov je omogočila zaporedna, ločena obdelava vseh popolno izpisanih del. Slovnična obvestila, ki sledijo besednovrstnim podatkom, kažejo na osnovne kategorialne lastnosti iztočnic, kot je spol pri samostalniku, vid pri glagolu itd. Homonimi so ločeni, opozorjeno je na variantni način zapisa (skupaj ali narazen) sestavljenk, zloženk in sklopov, pri nekaterih skupinah besed pa so iztočnicam pripisana tudi opozorila na zemljepisno omejeno rabo ali na tuj izvor. Predvsem na glasoslovno, deloma pa tudi na oblikoslovno in (pravo)pisno variantnost je opozorjeno s kazalkami.

V številnih slovarskih podatkih, zlasti slovničnih, se skrivajo velika prizadevanja avtorjev, da bi se dokopali do ustreznih, teoretično trdnih in sistemsko pravilnih rešitev. Za uresničitev tovrstnih ciljev je bilo treba opraviti številne analize izbranega gradiva, pri prevedenih besedilih veliko primerjav s predlogami, pa tudi nekaj obširnejših raziskav.

UDC 821.163.6:284.1:929Kocbek E.

*Mihael Glavan***Kocbekovo protestantsko krščanstvo**

Edvard Kocbek sodi med peščico najvidnejših intelektualcev in umetnikov, ki so bistveno zaznamovali bivanje Slovencev v dvajsetem stoletju. V naše javno kulturno in politično življenje je posegal vse od svojih študentskih let, ko je urejal katoliške mladinske revije, v tridesetih letih pa se je radikalno razšel z institucionalno cerkveno politiko in povzročil razkol v reviji *Dom in svet*. Svoja predvojna filozofska in religiozna iskanja je izražal v člankih, esejih in predavanjih ter jih ekstenzivno zapisoval v svojih dnevnikih, odsevajo pa tudi v njegovi tedanji poeziji. Poglobljeno je preučeval zlasti sočasno francosko filozofsko misel, na kateri je utemeljil svoje personalistično krščanstvo (L. Bloy, E. Mounier, Esprit), ki ga je predstavljal v svojih člankih, še posebej v reviji *Dejanje*.

Svoje prelomno dejanje je storil z vstopom v Osvobodilno fronto in tako slovenske napredne katoličane povezal s komunisti in drugimi levičarskimi skupinami, ki so se odločile za aktiven partizanski odpor proti okupatorjem. Kot so nekoč Trubarja družbene razmere »prisilile« k prestopu v reformirano evangelijsko cerkev, je osvobodilni boj Kocbeka odločilno postavil ob bok komunistom, nikoli pa ne v skupnost neverujočih.

Naš prispevek sicer izhaja iz filozofskih in teoloških osnov Kocbekovega krščanstva in njegove osebne vere, osnovan in izpeljan pa je iz njegovih zapisov v partizanskih dnevnikih *Tovarišija* in *Listina*. Besedilo bralca vodi skozi Kocbekove avtentične razmisleke, ki jih povezuje in pojasnjuje le toliko, da sta jasno razvidni avtorjeva duhovna podoba in njegova krščanska misel. V celoti navajamo predvsem vse tiste dele, eksplicitno govorijo o Kocbekovi duhovni povezavi s protestantskim reformiranim krščanstvom.

UDC 322:347.23(430):284.1

*Traugott Jähnichen***Pogum za prevzem odgovornosti in podjetniško ravnanje – Gospodarskoetični impulzi v Evangeličanski cerkvi v Nemčiji**

Avtor članka skuša ob pretresanju najnovejših pobud Evangeličanske cerkve v Nemčiji (EKD) k preusmeritvi gospodarskega in družbenega življenja izluščiti iz krščanskega verovanja napoltila za reformiranje gospodarstva in družbe. Med pobudami izstopata spomenici *Pravična soudeležba* (2006) ter *Podjetniško ravnanje iz evangeličanske perspektive* (2008), ki ju skupaj z nekaterimi krajšimi

POVZETKI

objavljenimi stališči obravnava kot dopolnjujoča se besedila. *Pravična soudeležba* razvija družbenoetično normo pravičnosti, Podjetniško ravnanje pa se osredotoča na idejo svobode. Pravičnost in svoboda – v smislu komplementarne določitve druge z drugo – skupaj tvorita normativni temelj evangeličanske družbene etike.

Pri svojih spodbudah k odgovornemu podjetniškemu ravnanju v skladu z normami evangeličanske etike izhaja Evangeličanska cerkev iz prepričanja, da lahko takšna naravnost pozitivno vpliva na gospodarsko uspešnost. Takšno podjetniško ravnanje zagotavlja vzdušje zaupanja in varnosti. Evangelijsko odgovorni podjetniki vedo, da cilj srednje- in dolgoročno vzdržljivih podjetij ni vselej in z vsemi sredstvi iztisniti vse, kar se da. Tako navezovanje podjetniške svobode na krščanske iztočnice tudi osvešča glede mej gospodarstva: »Te so prekoračene povsod, kjer so vsa področja življenja podrejena ekonomističnemu pogledu.« V skladu s tem je naloga evangeličanske etike določiti meje ekonomski kalkulaciji, ker se pod takšnimi pogoji gospodarstvo in druga področja življenja lahko vzajemno krepijo. Kjer šteje le še ekonomika in je vse podrejeno njeni logiki, so naposled spodkopane tudi družbene in osebne predpostavke uspešnega gospodarskega delovanja.

Prepoznavanje odgovornosti iz evangelijskega vidika povečuje pripravljenost ljudi, da se dejavno zavzemajo zase in za druge in pri tem upoštevajo skupno dobro ter nenazadnje tudi obveznost do prihodnjih generacij.

Bibliografska obdelava: *Alojz Cindrič*